

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve: Kőnigné Nagy Magdolna
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Kőnigné Nagy Magdolna
Levelezési cím: 7252, Attala Széchenyi u. 10/a
Telefonszám: 06304545977
E-mail cím: konignemagdi73@gmail.com

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: **Szöttesek és minták**
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:¹:

☐ agrár- és élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki megoldások	☒ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus és vendéglátás	

a szakterületi besorolás indokolása:

3. A nemzeti érték a magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó érték:

- igen
amely nemzetiség:²

nem

4. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: **Faluház**

5. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

települési tájegységi ágazati

amely értéktár neve: **Attalai Értéktár Bizottság**

6. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása, a megjelölt szakterületi kategória indokolása (amennyiben nemzetiséghez kapcsolódó érték, a nemzetiségi vonatkozások, a nemzetiséghez való kötődés bemutatása):

A szöttes népi kifejezés. Hagyományosan a különböző alapanyagból készült fonalak szövörámán, - széken szövással történő feldolgozását jelenti, elsősorban háziipari szinten. Szorosabb értelemben az

¹ Egy szakterületenkénti kategória megjelölése lehetséges.

² Kérjük, jelölje és nevezze meg, amennyiben magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó az érték.

alapanyagok szálainak különféle vezetése, ill. különféle minőségű-színű szálak váltogatása által létrejött mintázott változata a szőttes. A szőttesek alapanyaguk szerint lehetnek: kender, len, pamut és gyapjú. A gyapjú állati, míg a kender, len és pamut, növényi eredetű alapanyag. A paraszti gazdaságok önellátóak, így a kender és len, a ruházkodás alapanyaga.

A szépen elkészített kendert a farsangban megfonták. Mennél vékonyabbra fonták, annál szebb vászon lett belőle. Akadtak szegény asszonyok, akik olyan csodálatosan fonták a kendert, hogy a gazdagok részibe velük fonatták meg azokat (negyedén, nyolcadán).

A kender rostját finomsága szerint négy csoportba osztották:

1. feje :a legjobb minőségű kenderszál
2. koccsa = jó minőségű kenderszál
3. omicska = közepes minőségű kenderszál
4. csépü = a leggyengébb minőségű kenderszál

Aki szőni akart, annak ehhez is kellett érteni:

3 szál 1 ige

50 ige 1 pászma

1 pászma 150 szál

Ez a mennyiség számított egy kötetnek.

A megfont fonalat az orsókról motollára vezették fel, melynek vidékünkön áspa a neve. Az áspafa a fonal lemérésére és motringba rendezésére szolgáló kb. 70-200 cm hosszú rúd, két végén keresztfával, vagy villás elágazással.

Az áspafán meg mért fonalat pászmába kötötték, kimosták, fehérítették (nyuvasztották), megszáritották, majd legombolyították. Csak a legombolyított fonalat lehetett megvetni a vetőfán, azaz alkalmassá tenni, hogy felhúzhassák a szövőszékre. Csak ennek a hatalmas, ésszt, erőt kívánó munkának elvégzése után kezdődhetett a szövés. Leírni is borzasztó, hát még megcsinálni. A böjtön megkezdődött a szövés. Általában 4-5 rend fonalat húztak fel a szövőszékre. A házban csak úgy kattogott a szövőszék, kihallatszott az utcára. Egy szezonban feldolgoztak 20-25 rendet (1 rend 8 m, 20 rend 160 m ,25 rend 200 m) ami óriási teljesítmény.

A vásznakat a kenderfonal felsorolt minősége szerint:

1. **Feje kenderfonalból szőtték:** Abroszok, díszörülközők, szebb törülközők, szakajtó ruhák, sima vászon, amiből készült a női ingváll, férfiing stb.
2. **Koccsából:** Lepedők, régebben párnahuzatok is, sütő és szárító abroszok, használati törülközők, derékaljak, tarisznyák, törölgetők, simavászon-gatyára és női pendelre, nőknek sütő kötény, zacskók.
3. **Omicskából:** Durvább lepedők a szalmazsákok letakarására, gyerekeknek iskolatáska, durvább törölgetők, hamvasnak nevezett vékony ponyva a tüzelő (szalma behordására) durvább tarisznyák.
4. **Csépü:** négy nyüsttel szöve: zsákok, ponyvák, lovaknak abrakos tarisznyák, kociülésre takaró stb.

Bizony nagy munka volt ennyit megszöni. Némely háznál egy nap „lement” egy rend, azaz 8 méter. Természetesen többen szőtték. A vászon szövéséhez 12-13 bordát használtak. A pokróc szövéséhez 6-7 bordát. Sok Házban a férfiak maguk csinálták a bordákat és a nyüstöt is.

Somogyban, de különösen Tolnában minden faluban volt egy-két takács. A céhrendszer idejében a céhek befolyása tiltotta, hogy a nők a szövésben versenyre keljenek velük. A díszítésekkel ellátott vásznat majdnem kivétel nélkül takácsok szőtték. A céhrendszer idejéből ezért nincs is paraszt-szöttes. Ha a nép itt-ott szöhetett is, csak sima vásznat. Amíg a céhrendszer virágzott, kétféle takácsot különböztettek meg. Egyik volt a **hímes takács**. Ő szötte a népiesen, színesen díszített vásznat. A szöttesek mintái egyszerű elemekből, függélyes és vízszintes vonalakból épülnek. A másik volt a **sávolyos takács**, aki a finom, fehér damasztzerű asztalneműt szötte. A sávolyos takácsok munkái már sokkal körülményesebbek, hisz jobbra csak az úri osztály, a jobb vendéglők részére dolgoztak. Gépeik is modernebbek, munkaképesebbek voltak. Mintáiknak némi halvány maradványát leljük azokon a piros-fehér vagy kék szövésű abroszokon, amelyeket most az egyszerűbb népies vendéglőkben láthatunk.

A takácsmesterség hanyatlásával kezdett terjedni a nép között a hímes szövés. A jobb kereset nélkül maradt takácsok egyes menyecskéket kitanítottak mesterségük csínjára- bínjára. Így azután házról-házra terjed el a szövés tudománya. A nép az asztalterítőt, a törülközőt, a köcölét (amiben egyet-mást visznek a mezőre), a szakasztó ruhát, a piaci kosár takaróját, a halottas lepedőt stb. maguk készítik.

A szöttesek mintája nagyjából a takácsoktól ered. A nép régi, meggyökeresedett mintákat szeretett, melyeket a takácsok kézzel-kézre adogattak egymásnak. A takácsok az ív papirost hosszában összehajtották, a négyszögletes lapot ceruzával apró kockákra osztották s ebbe a könyvbe azután új és új mintákat komponáltak. Ezeket a könyveket a régi takácsok hűségesen őrizgetik; a múzeumok sokat meg is mentenek. Fontos még megemlíteni Mihalik Gyulának a századfordulón készített rajzait, melyek attalai, jákói, karádi, hetesi és kónyiból származó mesterek mintáit örökítette meg.

A szöttesek szépségét, esztétikai értékét az anyag természetes szépségén túl az alkalmazott díszítő elemek adják. A legegyszerűbb, de egyben a legjellegzetesebb is, a különböző technikával beszött csík, mely tagolja a szöttes felületét, ugyanakkor jelentéstartalommal is bír, pl. zsákokba szött csíkok száma és szélessége utal a tulajdonos személyére. A csíkozás lehet egysoros vagy többsoros, lehet keskeny és széles. Bármely formában jelennek is meg ezek az elemek, lényeges, hogy a végvásznon megfelelő ritmusban ismétlődjenek. A felszedéses technikával készített vászon legegyszerűbb díszítőeleme a kocka, mely állhat önmagában, de más mintaelemmel is összekapcsolható. A mértani formák közül még a háromszög is gyakran előfordul sordíszítményként, de önálló mintaként is megállja a helyét. Hasonlóan egyszerű mintaelem a kereszt is, melyből bonyolultabb minta is építhető.

A takácsok mintakönyveiben kockás papírra lejegyzett mintákkal találkozunk. Azok az elemek, melyek egy-egy motívum építőkövei, azok a négyzettrács keretei közé szoríthatók.

A csillag, amit rózsának is neveztek talán egyik legkedveltebb motívuma a szötteseknek. Előfordulásuk gyakorisága az egyszerű szött csíkokkal azonosítható. E formát ábrázolták szögletesnek, lekerekítettnek, tömörtnek és nyújtottnak, szíromlevélszerűnek és csillagszerűnek is.

Kedvelt mintaelem a tulipán is, mely a parasztság díszítő művészetében a XIX. századtól van jelen. A somogyiak a tulipánt szőtték főmotívumként, de sormintaként is többféle változatban. Amennyiben fő motívumként került a vászon mintái közé, akkor többnyire vízszintes síkban tükrözték, ezzel is kiemelve domináns szerepét. Gyakori az ún. kulcsos tulipános megjelenítése, ilyenkor a tükörkép tengelyébe térkitöltőnek kulcsra emlékeztető motívum kerül.

A szegfű, mely hasonlóan kedvelt a szöttes díszek között a török hódoltság idején jelenik meg úri

hímzéseken, majd e motívum is bekerül a takácsok mintakönyvébe. E virágot leggyakrabban négy szíromlevéllel, legyezőszerűen ábrázolják, amit a parasztszövők is átvesznek és gyakran más motívummal összekapcsolva jelenítenek meg

E kedvelt, és a népművészet minden területén uralkodó virágmotívumok mellett a szöttéseken megtaláljuk a rozsmaringot, a tölgy falevelet, a cserlevelet, a XX. század elejétől már a fenyőágot is.

7. Indokolás az értéktárba történő felvétel mellett:

A takácsok a szegényebb sorsú mesteremberek közé tartoztak, akik nyaranként, átvedlettek részes munkássá, hogy biztosítsák évi kenyérszükségletüket. A falusi takácsok a jobbágyok fonalait dolgozták fel, az uradalmakba szerződött takácsok a dézsmaként szedett kenderfonalat. Bár szőhettek volna a jobbágyok fonalát is, ha az uradalmi résszel végeztek, de erre már nem jutott idejük. 1924-ben, 6 takács dolgozott a településen. (Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára 1924)

Munkájuk egy része még ma is megtalálható a családoknál és a tájházban, hiszen anyáról lányra öröklődtek ezek a csodálatos textíliák. A lányos házaknál éveken keresztül szőtték az asszonyok a stafírungra való letevő ruhákat, textíliákat. Megérdemlik, hogy az értéktár részévé váljanak.

8. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

<http://smmi.hu/konyvek/pdf/153.pdf>

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Malonyai-malonyai-dezso-a-magyar-nep-muveszete-1174D5/iv-kotet-a-dunantuli-magyar-nep-muveszete-veszprem-zala-somogy-tolna-118A49/viselet-s-noi-kezimunka-varras-fonas-szoves-kekfestes-118D57/>

9. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

Abrosz. Pamutvászon, bordó pamuttal szőtt „szélrózsás, rozsmaringágas” díszítéssel.

Vékaruha

Terítő ,törölköző, vékaruha

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés *m*) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslatban megadott adatok kezelésére, illetve a benyújtott teljes dokumentáció, - ideértve a csatolt dokumentumok, saját készítésű fényképek és filmek felhasználására is - vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat
4. A nem saját készítésű dokumentumok szerepeltetése esetén az adott dokumentum tulajdonosának hozzájáruló nyilatkozata a szabad felhasználásról